

René Descartes

DISCURS DEL MÈTODE

PER A DIRIGIR BÉ LA PRÒPIA RAÓ I CERCAR LA VERITAT EN LES
CIÈNCIES

Edita el departament de Filosofia de l' **IES MÀRIUS TORRES**
iesmariustorres@xtec.net
www.xtec.net/iesmariustorres/

Narcís Monturiol,2. CD.25002
Tel. 973 274 158
Fax 973 260 943

A càrrec del professor: Artur Farré i Morell

LLEIDA. 23-Gener-2006

PER A DIRIGIR BÉ LA PRÒPIA RAÓ I CERCAR LA VERITAT EN LES CIÈNCIES

[Advertiment]

Si aquest discurs sembla massa llarg per a ser llegit sencer d'una tirada, es pot dividir en sis parts. A la primera, s'hi trobarà diverses consideracions relatives a les ciències. A la segona, les regles principals del mètode que l'autor ha cercat. A la tercera, algunes regles de la moral que ha tret d'aquest mètode. A la quarta, les raons amb què prova l'existència de Déu i de l'ànima humana, que són els fonaments de la seva metafísica. A la cinquena, l'ordre de les qüestions de física que ha investigat i, en particular, l'explicació del moviment del cor i d'algunes altres dificultats que pertanyen a la medicina, i també la diferència que hi ha entre la nostra ànima i ala de les bèsties. I a la darrera, quines coses creu necessàries per a anar més lluny del que ell ha anat en la investigació de la natura i quines raons l'han dut a escriure.

PRIMERA PART

[Consideracions relatives a les ciències]

[A. La raó i el mètode]

El bon sentit és la cosa més ben repartida del món, ja que tothom pensa estar-ne tan ben proveït que fins aquells que són més difícils d'aconterar en qualsevol altra cosa no acostumen a desitjar-ne més del que tenen. En la qual cosa no és versemblant que tothom s'enganyi, sinó que més aviat vol dir que el poder de judicar bé i de distingir el ver del fals – que és pròpiament el que anomenem bon sentit o raó – és per naturalesa igual en tots els homes, i que, per tant, la diversitat de les nostres opinions no ve pas del fet que els uns siguin més racionals que els altres, sinó solament del fet que dirigim els nostres pensaments per vies diverses i no considerem les mateixes coses. Perquè no n'hi ha prou de tenir l'esperit bo, sinó que el principal és aplicar-lo bé. Les ànimes més grans són capaces tant dels més grans vicis com de les més grans virtuts, i els qui caminen ni que sigui molt lentament poden avançar molt més, si segueixen sempre el camí dret, que no pas els qui corren però se n'allunyen.

El que és jo, no he presumit mai que el meu esperit fos en res més perfecte que el del comú de la gent; fins i tot he desitjat sovint tenir el pensament tan àgil, o la imaginació tan nítida i precisa, o la memòria tan àmplia o tan present, com tenen d'altres. I no conec cap altra qualitat fora d'aquestes que contribueixi a la perfecció de l'esperit, ja que, pel que fa a la raó o al sentit, essent com és l'única cosa que ens fa homes i ens

distingeix de les bèsties, vull creure que es troba sencera en cadascú i seguir en això l'opinió comuna dels filòsofs, que diuen que només hi ha més i menys entre els accidents, i no entre les formes o naturaleses, dels individus d'una mateixa espècie.

Però no tinc pas por de dir que penso haver tingut molta sort de trobar-me des de la meva joventut en determinats camins, que m'han conduït a consideracions i màximes a partir de les quals he creat un mètode que em sembla que em permet d'incrementar gradualment el meu coneixement i d'eleva-lo a poc a poc fins al punt més alt a què la mediocritat del meu esperit i la curta durada de la meva vida li pugin permetre d'atènyer. Perquè n'he collit ja uns fruits tals que, encara que en els judicis que faig de mi mateix procuro sempre inclinar-me més aviat cap al costat de la desconfiança que no pas cap al de la presumpció, i encara que mirant amb ulls de filòsof les diverses accions i empreses dels homes no en vegi quasi cap que no em sembli vana i inútil, no deixo de tenir una extrema satisfacció pel progrés que penso haver fet ja en la recerca de la veritat, ni de concebre per al futur unes esperances tals que, si entre les ocupacions dels homes simplement homes n'hi ha alguna que sigui sòlidament bona i important, goso creure que és la que jo he triat.

Amb tot, és ben possible que m'equivoqui i que no sigui potser sinó una mica de coure i de vidre el que jo prenc per or i diamants. Sé molt bé com tenim tendència a enganyar-nos en allò que ens afecta, i també com hem de considerar suspectes els judicis dels nostres amics quan ens són favorables. Però m'agradaria fer veure en aquest discurs quins són els camins que he seguir i presentar-hi la meva vida com en un quadre, per tal que tothom pugui jutjar i, coneixent jo per la brama les opinions expressades, tingui un ou mitjà d'instruir-me, que afegiré a aquells que acostumo a utilitzar.

Així, el meu propòsit no és pas ensenyar el mètode que tothom ha de seguir per a dirigir bé la seva raó, sinó simplement mostrar de quina manera jo he procurat dirigir la meva. Els qui s'emboquen a donar preceptes es deuen considerar més experts que aquells a qui els donen; i, si fallen en l' més petita cosa, se'ls en pot fer retret. Però, com que jo no proposo aquest escrit sinó com una història o, si us ho estimeu més, com una faula, on entre alguns exemples imitables se'n trobarà potser també molts altres que serà raonable de no seguir, espero que sigui útil a alguns sense ser nociu per a ningú i que tothom agraeixi la meva franquesa.

[B. *Crítica de la instrucció rebuda*]

He estat criat en les lletres des de la meva infantesa; i, com que em feien creure que amb elles es podia adquirir un coneixement clar i segur de tot allò que és útil per a la vida, tenia un gran desig d'aprendre-les. Però, així que vaig acabar tot aquest cicle d'estudis al final del qual un acostuma a ser admès a la categoria dels doctes, vaig canviar enterament de parer. Perquè em trobava entrebancat per tants dubtes i errors que em semblava que no n'havia tret cap profit, de procurar instruir-me, fora d'haver descobert cada vegada més la meva ignorància. I això que estava en una de les escoles més famoses d'Europa, on pensava que hi devia haver homes savis, si és que n'existien en algun lloc de la terra. Hi havia après tot allò que els altres hi aprenien; i, fins i tot, no content amb les ciències que ens ensenyaven, vaig resseguir tots els llibres que em van poder caure a les mans, referents a les considerades més curioses i rares. A més, coneixia el judici que els altres es feien de mi, i no veia pas que se'm considerés inferior als meus condeixebles, tot i que entre ells ja n'hi havia alguns que estaven destinats a

ocupar les places dels nostres mestres. I, en fi, el nostre segle em semblava tan florent i tan fèrtil en talents com ho hagi pogut ser qualsevol dels anteriors. Cosa que em feia prendre la llibertat de jutjar per mi mateix de tots els altres i de pensar que no hi havia al món cap doctrina que fos tal com abans m'havien fet esperar.

Tanmateix, no deixava pas d'apreciar els exercicis que ocupen el temps a les escoles. Sabia que les llengües que s'hi aprenen són necessàries per a entendre els llibres antics; que la gentilesa de les faules desvetlla l'esperit; que les accions memorables de les històries l'eleven, i que, llegides amb discerniment, ajuden a formar el judici; que la lectura de tots els bons llibres és com la freqüentació dels millors esperits dels segles passats, que n'han estat els autors, i fins i tot una freqüentació estudiada, en la qual no ens descobreixen sinó els seus millors pensaments; que l'eloqüència té recursos i bellesa incomparables; que la poesia té delicadeses i dolçors ben encantadores; que les matemàtiques tenen invencions subtilíssimes i que poden servir força tant per a accontentar els curiosos com per a facilitar totes les arts i disminuir el treball dels homes; que els escrits que tracten dels costums contenen ensenyaments i exhortacions a la virtut que són utilíssims; que la teologia ensenya a guanyar ell cel; que la filosofia proporciona el mitjà de parlar amb versemblança de totes les coses i de fer-se admirar dels menys savis; que la jurisprudència, la medicina i les altres ciències aporten honors i riqueses a aquells qui les cultiven, i, en fi, que és bo d'haver-les examinades totes, fins les més supersticioses i les més falses, per tal de conèixer el seu just valor i guardar-se de ser enganyat per elles.

Però creia que ja havia dedicat prou temps a les llengües, i fins i tot a la lectura dels llibres antics i a les seves històries i les seves faules. Perquè és gairebé el mateix freqüentar gent dels altres segles que viatjar. És bo de saber alguna cosa dels costums dels diversos pobles per tal de jutjar més saludablement dels nostres i no pensar que tot el que va contra les nostres maneres és ridícul i contrari a la raó, tal com solen fer els qui no han vist res. Però, quan un dedica massa temps a viatjar, acaba essent foraster al seu propi país; i, quan un és massa curiós de les coses que es practicaven en els segles passats, resta generalment força ignorant de les que es practiquen en el nostre. A part que les faules fan imaginar com a possibles molts esdeveniments i que no ho són; i, fins les històries més fidels, si no canvien ni augmenten el valor de les coses per fer-les més dignes de ser llegides, almenys n'ometen quasi sempre les circumstàncies més baixes i menys il·lustres; i d'aquí ve que la resta no aparegui tal com és, i que els qui refereixen els seus costums pels exemples que en treuen s'exposin a caure en les extravagàncies dels paladins de les nostres novel·les i a concebre projectes que depassen les seves forces.

Apreciava força l'eloqüència i era un enamorat de la poesia; però pensava que l'una i l'altra eren dons de l'esperit més que no pas fruit de l'estudi. Els qui tenen més capacitat de raonament i saben ordenar millor els seus pensaments per fer-los clars i intel·ligibles poden sempre persuadir millor de les seves propostes, encara que no parlin sinó baix bretó i no hagin après mai retòrica. I els qui saben inventar coses més agradables i les saben expressar amb més ornamentació i dolcesa no deixarien pas de ser els millors poetes encara que l'art poètica els fos desconeguda.

M'agradaven sobretot les matemàtiques, a causa de la certesa i de l'evidència de les seves raons; però encara no havia reparat en el seu ús veritable, i, tot pensant que no servien sinó per a les arts mecàniques, m'estranyava que, essent tan fermes i tan sòlids

els seus fonaments, no s'hi hagués construït al damunt res de més elevat. En canvi, els escrits dels antics pagans que tractaven dels costums, els comparava amb palaus superbs i magnífics, però construïts només sobre sorra i fang. Enlaira molt amunt les virtuts i les fan semblar més estimables que totes les coses del món; però no ensenyen prou a conèixer-les, i sovint allò que ells designen amb un nom tan bonic no és sinó insensibilitat, orgull, desesperació o parricidi.

Respectava profundament la nostra teologia i pretenia tant com qualsevol altre guanyar-me el cel; però, havent après com a cosa ben segura que el seu camí no és pas menys obert als més ignorants que als més doctes i que les veritats revelades que hi menen estan per damunt de la nostra intel·ligència, jo no hauria gosat mai sotmetre-les a la feblesa dels meus raonaments, i pensava que, per a examinar-les amb èxit, calia tenir alguna extraordinària assistència del cel i ser més que home.

No diré res de la filosofia; només que, veient que ha estat cultivada pels esperits més excel·lents que hi ha hagut des de fa segles i que tanmateix no s'hi troba res de què no es disputi i que, per consegüent, no sigui dubtós, no tenia pas prou presumpció per a esperar tenir-hi més èxit que els altres; i que, considerant quantes opinions diverses hi pot haver sobre una mateixa matèria, sostingudes per persones doctes, sense que mai n'hi pugui haver més d'una que sigui veritat, tenia gairebé per fals tot allò que no era sinó versemblant.

I, pel que fa a les altres ciències, atès que manlleven els seus principis a la filosofia, pensava que no es podia haver construït res de sòlid sobre fonaments tan poc fermes. I ni l'honor ni el guany que prometen no bastaven per a convidar-me a aprendre-les; ja que, gràcies a Déu, no em trobava pas en una situació que m'obligués a fer de la ciència un ofici per a millorar la meua fortuna; i, encara que no fes professió de menysprear la glòria com els cíncics, tanmateix feia poc cabal de la que només pogués adquirir amb falsos títols. I, finalment, pel que fa a les males doctrines, ja pensava conèixer prou el que valien per a no deixar-me enganyar ni per les promeses d'un alquimistes, ni per les prediccions d'un astròleg, ni per les impostures d'un mag, ni pels artificis o la fatxenda de cap dels qui fan professió de saber més del que saben.

[C. *El gran llibre del món*]

Per això, tan aviat com l'edat em va permetre d'alliberar-me de la subjecció als meus preceptors, vaig abandonar completament l'estudi de les lletres. I, decidit a no recercar altra ciència que aquella que es pogués trobar en mi mateix o bé en el gran llibre del món, vaig dedicar la resta de la meua joventut a viatjar, a veure corts i exèrcits, a freqüentar gent de diversos humors i condicions, a recollir experiències, a posar-me a prova a mi mateix en les situacions que la fortuna em procurava, i pertot a reflexionar sobre les coses que es presentaven, de manera que en pogués treure algun profit. Perquè em semblava que podria trobar molta més veritat en els raonaments que fa qualsevol sobre els afers que li importen, ja que el resultat no tardarà a castigar-lo si ha jutjat malament, que no pas en els que fa un home de lletres en el seu gabinet sobre especulacions que no produeixen cap efecte i que no tenen per a ell altra conseqüència que la d'inspirar-li potser tanta més vanitat com més allunyades estiguin del sentit comú, ja que haurà hagut d'esmerçar més enginy i artifici a provar de fer-les versemblants. I tenia sempre un gran desig d'aprendre a distingir el ver del fals, per tal de veure-hi clar en les meves accions i caminar amb seguretat per la vida.

És veritat que, mentre no feia sinó considerar de costums dels altres homes, no hi trobava gairebé res de segur, i que hi observava quasi tanta diversitat com abans entre les opinions dels filòsofs. De manera que el més gran profit que en treia era que, veient moltes coses que, baldament a nosaltres ens semblin força extravagants i ridícules, no deixen de ser comunament admeses i aprovades per altres grans pobles, aprenia a no creure amb massa fermesa res d'allò que només m'havia estat inculcat per l'exemple i pel costum, i així m'alliberava a poc a poc de molts errors que poden ofuscar la nostra llum natural i fer-nos menys capaços d'escoltar la veu de la raó. Però, després de dedicar uns quants anys a estudiar així en el llibre del món i a provar d'adquirir una mica d'experiència, un bon dia vaig prendre la resolució d'estudiar també en mi mateix i de consagrar totes les forces del meu esperit a escollir els camins que havia de seguir. Cosa que em va donar molt més bon resultat, em sembla, que si no m'hagués allunyat mai ni del meu país ni dels meus llibres.

SEGONA PART

[Regles principals del mètode]

[A. *Unitat del projecte*]

Em trobava llavors a Alemanya, on m'havia atret l'avinentsa de les guerres que encara no s'hi ha acabat; i, havent tornat de la coronació de l'emperador cap a l'exèrcit, l'entrada del hivern em va retenir en un quarter on, com que no tenia cap freqüentació que em distraigués ni, d'altra banda, afortunadament, cap preocupació ni passió que em torbés, em passava tot el sant dia sol, tancat en una estufa, amb tot el lleure per a donar tómb als meus pensaments. Entre els quals, un dels primers va ser adonar-me que sovint no hi ha tanta perfecció en les obres compostes de diverses peces i fetes de mà de diversos mestres com en aquelles en què ha treballat un de sol. Així, veiem que els edificis que ha començat i acabat un mateix arquitecte solen ser més bonics i més ben ordenats que aquells que diversos arquitectes han intentat de remodelar, fent servir vells murs que havien estat construïts amb finalitats diferents. Així, aquests barris antics que havien començat essent només uns poblets i que han esdevingut amb el temps grans poblacions són ordinàriament tan mal dibuixats, en comparació amb aquelles ciutats planificades que un enginyer dissenya en una plana segons la seva fantasia, que, per molt que hi trobem sovint, si considerem cada un dels edificis a part, tant d'art com en els de les altres o més, tanmateix, si mirem com estan arranjats - ací, un de gran, allà un de petit- i com fan els carrers de sinuosos i desiguals, diríem que ha estat més aviat l'atzar que no pas la voluntat d'uns homes que fan ús de la raó el que els ha disposats així. I, si considerem que tanmateix sempre hi ha hagut oficials encarregats de vetllar perquè els edificis particulars contribuïssin a l'embelliment de les ciutats, veurem com és de difícil fer coses ben fetes si només treballem sobre obres d'altri. Així, m'afigurava que els pobles que havien estat semisalvatges, que s'havien anat civilitzant i que no havien fet les seves lleis sinó a mesura que la incomoditat dels crims i de les batusses els hi havia obligat, no podien estar tan ben organitzats com aquells que, des que van començar a reunir-se, han observat les constitucions d'algun legislador prudent. Com també és ben cert que l'estat de la vertadera religió, de la qual només Déu ha fet les ordenances, deu ser incomparablement més ben regulat que qualsevol altre. I, per parlar de coses humanes, penso que, si Esparta va ser antigament molt pròspera, no era pas per la bondat de cadascuna de les seves lleis en particular, atès que algunes eren ben estranyes i fins contràries als bons costums, sinó perquè, com que havien estat ideades per un sol home, tendien totes a un mateix fi, I així, que no compten sinó amb raons probables i no com els simples raonaments que pot fer de manera natural un home de bon sentit sobre les coses que se li presenten. I així, també pensava que, com que tots hem estat infants abans de ser homes i hem hagut de ser governats durant molt de temps pels nostres apetits i pels nostres preceptors, els quals sovint eren contraris els uns als altres i potser no ens aconsellaven - ni els uns ni els altres - sempre el millor, és quasi impossible que els nostres judicis siguin tan purs i tan sòlids com haurien estat si haguéssim tingut l'ús complet d la raó des del moment del naixement i no haguéssim estat mai guiats sinó per ella.

És veritat que no veiem pas que es tirin a terra totes les cases d'una ciutat només per refer-les d'una altra manera i fer els carrers més bonics; però sí que veiem que alguns enderroquen la seva per reconstruir-la, i que fins i tot a vegades s'hi veuen obligats quan està en perill de caure o no té fonaments prou fermes. Seguint aquest exemple, em vaig convèncer que no seria raonable que un particular es proposés de reformar el cos de les

ciències o l'ordre establert a les escoles per a ensenyar-les; però que, respecte a totes les opinions que fins aleshores jo via acceptat, no podia fer res de millor que determinar-me d'una bona vegada a abandonar-les, per tal de substituir-les o bé per altres de millors o bé per les mateixes, un cop ajustades amb el nivell de la raó. I creia fermament que d'aquesta manera aconseguiria d'encaminar la meua vida molt millor que si només edificava sobre vells fonaments i només em recolzava en els principis que m'havien inculcat en la meua joventut, sense haver examinat mai si eren vertaders. Perquè, encara que veiés en això algunes dificultats, aquestes no eren pas tanmateix irremeiables, ni comparables amb les que es troben en les reformes més insignificants que afecten la cosa pública. Aquests grans cossos són massa difícils de redreçar si s'han ensorrat, o fins de sostenir si trontollen, i la seva caiguda ha de ser necessàriament violenta. A més, pel que fa a les imperfeccions, si és que en tenen –i la sola diversitat que hi ha entre ells basta per a assegurar que alguns sí que en tenen –, l'ús sens dubte les ha mitigades molt, i fins i tot n'havia evitat o corregit insensiblement moltes que la prudència no hauria pas pogut remeiar tan bé. En fi, gairebé sempre són més suportables que no ho seria el seu canvi, de la mateixa manera que un camí ral que serpenteja entre muntanyes es torna a poc a poc tan llis i tan còmode, a força de ser fressat, que és molt millor seguir-lo que no pas voler fer dreuera grimpant per les roques i davallant fins al fons dels precipicis.

És per això que no puc aprovar de cap manera aquests esperits enredaires i inquietos que, sense haver estat cridats ni per la naixença ni per la fortuna al maneig dels afers públics, no paren mai de fer-hi, mentalment, alguna nova reforma. I si jo pensés que hi ha en aquest escrit la més petita cosa que em pogués fer sospitos d'aquesta follia, em sabria molt de greu que es publicués. Mai el meu propòsit no ha anat més enllà de procurar reformar els meus propis pensaments i de construir totalment en ço del meu. Que si, havent-me agradat prou la meua obra, us en presento aquí el model, això no és pas raó perquè jo vulgui aconsellar a ningú d'imitar-la. Aquells que Déu ha afavorit més amb els seus dons potser tindran propòsits més elevats, però temo molt que aquest sigui ja per a molts massa agosarat. La simple resolució de desfer-se de totes les opinions que abans s'havien acceptat no és pas un exemple que tothom hagi de seguir; i el món no es compon gairebé sinó de dues menes d'esperits, als quals no convé de cap manera. És a dir: d'aquells qui, creient-se més capacitats del que són, no poden estar-se de precipitar els seus judicis ni tenen prou paciència per a dirigir ordenadament tots els seus pensaments – ço que fa que, si s'haguessin pres alguna vegada la llibertat de dubtar dels principis rebuts i d'apartar-se del camí ordinari, mai no podrien trobar el sender que cal agafar per fer dreuera i es quedarien esgarriats tota la vida –; i d'aquells qui, tenint prou enteniment o modèstia per a jutjar que són menys capaços de distingir el ver del fals que d'altres per qui poden ser instruïts, més aviat s'han d'accontentar de seguir les opinions d'aquests altres en comptes de recercar-ne ells mateixos de millors.

El que és jo, hauria estat sens dubte un d'aquests darrers si no hagués tingut mai sinó un sol mestre o no hagués conegut les diferències que hi ha hagut sempre entre les opinions dels més doctes. Però, havent après ja al col·legi que no es pot imaginar res de tan estrany i tan poc creïble que no hagi estat dit per algun dels filòsofs; i, havent reconegut després, tot viatjant, que tots aquells qui tenen opinions contràries a les nostres no són pas per això bàrbars ni salvatges, sinó que molts fan ús de la raó tant com nosaltres o més, i, havent considerat com un mateix home, amb el mateix talent, criat des de la seva infància entre francesos o alemanys, esdevé finalment diferent de com seria si hagués viscut sempre entre xinesos o caníbals, i com, fins en la nostra moda de vestir, la mateixa cosa que ens agradava fa deu anys i que potser abans de deu anys ens

tornarà a agradar, ens sembla ara extravagant i ridícula, de manera que és molt més el costum i l'exemple el que ens convenç que no pas cap coneixement segur; i que, tanmateix, la pluralitat de vots no és cap prova que valgui res quan es tracta de veritats una mica difícils de descobrir, ja que és molt més versemblant que les hagi trobades un home sol que no pas un poble sencer; no podia escollir ningú amb opinions que em semblessin preferibles a les dels altres i em trobava com obligat a emprendre jo mateix la tasca de guiar-me.

[B. *Regles del mètode*]

Però, com un home que camina sol i a les fosques, vaig decidir d'anar tan lentament i de procedir amb tanta circumspecció en totes les coses que, encara que no avancés gaire, almenys em guardés de caure. És més: no vaig voler començar a rebutjar del tot cap de les opinions que s'haguessin pogut infiltrar anteriorment en la meva creença sense haver-hi estat introduïdes per la raó sinó després d'haver dedicat prou temps a fer el projecte de l'obra que empenia i a recercar el veritable mètode per a arribar al coneixement de totes les coses de què fos capaç el meu esperit.

Havia estudiat una mica, quan era més jove, entre les parts de la filosofia, la lògica i, entre les matemàtiques, l'anàlisi dels geòmetres i l'àlgebra, tres arts o ciències que semblava que havien de contribuir poc o molt al meu propòsit. Però, en examinar-les, em vaig adonar que, pel que fa a la lògica, els seus sil·logismes i la major part de les altres instruccions que dona serveixen més aviat per a explicar als altres les coses que sabem o fins i tot, com l'art de Llull, per a parlar sense judici d'aquelles que ignorem, que no pas per a aprendre-les. I encara que contingui, en efecte, força preceptes que són molts bons i veritables, n'hi ha tanmateix tants altres de barrejats que són o nocius o superflus, que és gairebé tan difícil de destriar-ne aquells com d'extreure una Diana o una Minerva d'un bloc de marbre encara sense desbastar. Quant a l'anàlisi dels antics i a l'àlgebra dels moderns, a més de no aplicar-se sinó a matèries molt abstractes i que no semblen de cap utilitat, la primera està sempre tan lligada a la consideració de les figures que no pot exercitar l'enteniment sense fatigar molt la imaginació, i, en la darrera, s'està tan lligat a certes regles i a certes xifres, que se n'ha fet un art confús i obscur, que embarassa l'esperit, en comptes d'una ciència que el cultivi. Això em va fer pensar que calia buscar algun altre mètode que, tot comprenent els avantatges d'aquests tres, estigués exempt dels seus defectes. I, com que la multitud de les lleis proporciona sovint excuses als vicis, de tal manera que un Estat està més ben regit quan en té ben poques però hi són estrictíssimament observades; així, en comptes d'aquest gran nombre de preceptes de què consta la lògica, vaig pensar que en tindria prou, amb els quatre següents, mentre prengués la ferma i constant resolució de no deixar d'observar-los ni una sola vegada.

El primer era no acceptar mai cap cosa com a vertadera sense conèixer evidentment que ho fos; és a dir, evitar acuradament la precipitació i la prevenció, i no incloure en els meus judicis res més que allò que es presentés al meu esperit tan clarament i distintament que jo no tingués cap motiu de posar-ho en dubte.

El segon, dividir cadascuna de les dificultats que examinés en tantes parts com fos possible i com calgués per a resoldre-la millor.

El tercer, conduir per ordre els meus pensaments, començant pels objectes més simples i més fàcils de conèixer, per ascendir a poc a poc, gradualment, fins al

coneixement dels més complexos, i suposant un ordre fins i tot entre aquells que no es precedeixen per naturalesa els uns als altres.

I el darrer, fer arreu recomptes tan complerts i revisions tan generals que arribés a estar segur de no ometre res.

[C. *Aplicació del mètode*]

Aquestes llargues cadenes de raons, tan simples i fàcils, de què solen servir-se els geomètres per a arribar a les seves demostracions més difícils m'havien donat ocasió d'imaginar-me que totes les coses que poden caure sota el coneixement humà s'entressegueixen de la mateixa manera, i que, només que ens abstinguem d'acceptar-ne cap per vertadera sense ser-ho i que guardem sempre l'ordre que cal per a deduir les unes de les altres, no n'hi pot haver de tan allunyades que no hi puguem finalment arribar, ni de tan amagades que no puguem descobrir. I no em va costar gaire de buscar per quines coses calia començar, perquè ja sabia que era per les més simples i més fàcils de conèixer; i, considerant que, entre tots els qui fins ara han cercat la veritat en les ciències, només els matemàtics han pogut trobar demostracions, és a dir, raons certes i evidents, no dubtava pas que calgués començar per les mateixes coses que ells havien examinat, baldament no n'esperés cap utilitat fora d'avesar el meu esperit a nodrir-se de veritats i a no acontentar-se amb falses raons. Però no em vaig pas proposar per això d'intentar aprendre totes aquestes ciències particular que s'anomenen comunament matemàtiques; i, veient que, encara que els seus objectes siguin diferents, no deixen de concordar tots en el fet de no considerar-hi res més que les diverses relacions o proporcions que s'hi troben, vaig pensar que valia més limitar-me a examinar aquestes proporcions en general, suposant-les només en aquelles matèries que em servissin per a facilitar-me'n el coneixement, bé que sense vincular-les-hi absolutament, per tal de poder-les aplicar millor després a totes les altres a què poguessin convenir. Després, en adonar-me que per a conèixer les esmentades proporcions, a vegades em caldria considerar cadascuna d'elles en particular i altres vegades només retenir-ne o comprendre'n unes quantes conjuntament, vaig pensar que, per a considerar-les millor en particular, les havia de suposar en línies, atès que no trobava res de més simple i que pogués presentar més distintament a la meva imaginació i als meus sentits; però que, per a retenir-ne o comprendre'n unes quantes conjuntament, em calia explicar-les per mitjà de xifres, tan curtes com fos possible; i que, d'aquesta manera, agafava tot el millor de l'anàlisi geomètrica i de l'àlgebra i corregia tots els defectes de l'una per mitjà de l'altra.

I, efectivament, goso dir que l'observació exacta d'aquests pocs preceptes que havia escollit em va donar tanta facilitat per a aclarir totes les qüestions tractades per aquestes dues ciències que, en dos o tres mesos que vaig dedicar a examinar-les – havent començat per les més simples i generals, i essent cada veritat que trobava una regla que em servia després per a trobar-ne d'altres –, no solament vaig arribar a resoldre'n algunes que havia tingut per molt difícils, sinó que també em va semblar, cap al final, que podia determinar per quins mitjans i en quina mesura era possible de resoldre fins i tot aquelles que ignorava. En això, potser no us semblaré gaire vanitós si considereu que, no havent-hi sinó una veritat de cada cos, tothom qui la troba en sap tant com se'n pot saber, i que, per exemple, un infant instruït en l'aritmètica, si ha fet una addició segons les regles, pot estar segur d'haver trobat, tocant a la suma que examinava, tot el que l'esperit humà pot trobar. Perquè, en fi, el mètode que ensenya a seguir l'ordre veritable i a enumerar exactament totes les circumstàncies d'allò que s'investiga, conté tot el que dóna certesa a les regles de l'aritmètica.

Però allò que em satisfia més d'aquest mètode era que així estava segur de fer servir en tot la raó, si no perfectament, almenys el millor que podia; a més que, tot practicant-lo, sentia que el meu esperit s'avesava a poc a poc a concebre més clarament i més distintament els seus objectes, i que, no havent-lo vinculat a cap matèria particular, em prometia d'aplicar-lo a les dificultats de les altres ciències amb tanta utilitat com ho havia fet a les de l'àlgebra. No és que per això gosés emprendre d'entrada l'examen de totes les dificultats que es presentessin, ja que això fins hauria estat contraria l'ordre que el mètode prescriu. Però, havent-me adonat que els principis de les ciències havien de ser tots manlevats a la filosofia, en la qual encara no en trobava cap de segur, vaig pensar que em calia primer de tot intentar d'assentar-n'hi, i que, essent aquesta la cosa més important del món i on la precipitació i la prevenció eren més de témer, no havia d'emprendre de dur a terme aquesta tasca mentre no hagués atès una edat molt més madura que la de vint-i-tres anys que tenia aleshores i mentre no hagués dedicat abans molt de temps a preparar-m'hi, no sols desarrelant del meu esperit totes les males opinions que hi havia admès anteriorment, sinó també acumulant molts experiments que poguessin ser després matèria dels meus raonaments, i exercitant-me sempre en el mètode que m'havia prescrit per tal d'afermar-m'hi cada vegada més.

TERCERA PART

[Algunes regles de la moral treta del mètode]

[A. *Màximes de moral provisional*]

En fi, així com no n'hi ha prou, abans de començar a reconstruir la casa en què es viu, d'enderrocar-la i de fer provisió de materials i d'arquitectes – o d'exercitar-se un mateix en l'arquitectura – i de dissenyar, a més, acuradament el projecte, sinó que cal també proveir-se d'una altra on poder allotjar-se mentre durin les obres; així, per tal de no restar indecís en les meves accions mentre la raó m'obligués a estar-ne en els meus judicis, i de no deixar de viure des d'aleshores tan feliçment com pogués, em vaig elaborar una moral provisional, que no consistia sinó en tres o quatre màximes, que us voldria comunicar.

La primera era obeir les lleis i els costums del meu país, mantenint constantment la religió en què Déu m'ha fet la gràcia de ser educat des de la infantesa i guiant-me en tota altra cosa per les opinions més moderades i més allunyades de l'excés que fossin comunament admeses en la pràctica pels més assenyats d'aquells amb qui hauria de viure. Perquè, havent començat des de llavors a no comptar per a res les meves pròpies, atès que les volia sotmetre totes a examen, estava segur que el millor que podia fer era seguir les dels més assenyats. I, encara que n'hi pugui haver de tan assenyats entre els perses o els xinesos com entre nosaltres, em semblava que el més útil era guiar-me per aquells entre els quals havia de viure; i que, per saber quines eren veritablement les seves opinions, m'havia de fixar més en allò que practicaven que no pas en allò que deien, no solament perquè, donada la corrupció dels nostres costums, n'hi ha pocs que vulguin dir tot el que creuen, sinó també perquè molts ho ignoren ells mateixos, ja que, essent diferent l'acte del pensament amb què es creu una cosa, d'aquell amb què es coneix que se la creu, sovint l'un va sense l'altre. I, entre diverses opinions igualment admeses, no triava sinó les més moderades, tant perquè són sempre les més còmodes en la pràctica –i versemblantment– com també per tal de desviar-me menys del camí veritable, en cas d'error, que si hagués triat un dels extrems i hagués estat l'altre el que calia seguir.

En particular, posava entre els excessos totes les promeses amb les quals retallem alguna cosa de la pròpia llibertat. No és pas que desaprovés les lleis que per posar remei a la inconstància dels esperits febles permeten, quan es té un bon propòsit –o fins i tot, per a la seguretat del comerç, un propòsit simplement indiferent–, de fer vots o contractes que obliguen a mantenir-s'hi; sinó que, com que no veia cap cosa al món que restés sempre en el mateix estat, i personalment em prometia perfeccionar cada vegada més els meus judicis i no pas desmillorar-los, hauria pensat que cometia una falta greu contra el bon sentit si, pel sol fet d'aprovar llavors una cosa, m'hagués obligat a tenir-la encara posteriorment per bona, quan potser ja hauria deixat de ser-ho o jo hauria deixat de considerar-la-hi.

La meva segona màxima era ser tan ferm i decidit com pogués en les meves accions, i seguir fins les opinions més dubtoses, una vegada m'hagués determinat per elles, amb no menys constància que si haguessin estat molt segures. Imitant en això els viatgers que, si es troben perduts pel bosc, no han d'errar fent tombs ara cap ací ara cap allà, i encara menys parar-se enlloc, sinó caminar sempre tan dret com puguin cap al mateix costat i no canviar de direcció per raons fluixes, encara que al començament fos potser

només l'atzar el que els hagués determinats a triar-la; perquè d'aquesta manera, si no van precisament allà on volen, almenys acabaran arribant en algun lloc on versemblantment estaran millor que al mig del bosc. I així, com que les accions de la vida sovint no admeten dilació, és ben veritat que, quan no tenim la possibilitat de discernir les opinions més veritables, hem de seguir les més probables, i fins i tot que, encara que no vegem més probabilitat en les unes que en les altres, ens hem de decidir tanmateix per algunes, i hem de considerar-les després no ja com a dubtoses, en tant que es refereixen a la pràctica, sinó com a molt veritables i certes, perquè ho és la raó que ens ha fet decidir per elles. Això em va permetre, des d'aleshores, d'alliberar-me de tots els penediments i remordiments que solen agitar les consciències d'aquests esperits febles i vacil·lants que es deixen anar, sense constància, a practicar com a bones les coses que després consideren dolentes.

La meva tercera màxima era procurar sempre vèncer-me a mi mateix més aviat que a la fortuna, i canviar els meus desigs més aviat que l'ordre del món, i en general acostumar-me a creure que no hi ha res que estigui enterament en el nostre poder sinó els nostres pensaments, de manera que, quant a les coses que ens són exteriors, després d'obrar tan bé com hem pogut, tot allò que no ens surt bé és, pel que fa a nosaltres, absolutament impossible. I això sol em semblava suficient per a impedir-me de desitjar en el futur res que no pogués aconseguir i, d'aquesta manera, per a aconseguir-me; perquè, com que la nostra voluntat no s'inclina per naturalesa a desitjar sinó les coses que l'enteniment li presenta d'alguna manera com a possibles, és segur que, si considerem tots els béns que es troben fora de nosaltres com igualment allunyats del nostre poder, no ens sabrà pas més greu de mancar dels que semblen deguts a la nostra naixença –si ens en veiem privats sense culpa nostra– que de no posseir els reialmes de la Xina o de Mèxic; i, fent, com se sol dir, de la necessitat virtut, no desitjarem pas més estar sans si estem malalts, o estar lliures si som a la presó, del que desitgem ara tenir cossos d'una matèria tan poc corruptible com els diamants, o tenir ales per a volar com els ocells. Però confesso que cal un llarg exercici i una meditació sovint reiterada per a acostumar-se a mirar totes les coses des d'aquest biaix; i penso que és principalment en això que consistia el secret d'aquells filòsofs que antigament van poder sostreure's a l'imperi de la fortuna i, malgrat els dolors i la pobresa, rivalitzar en felicitat amb els seus déus. Perquè, ocupats contínuament a considerar els límits que els eren prescrits per la natura, es convencien tan perfectament que res no estava en el seu poder sinó els seus pensaments, que això sol era suficient per a impedir-los de tenir cap afecció per altres coses; i disposaven dels seus pensaments tan absolutament que tenien en això alguna raó per a considerar-se més rics, més poderosos, més lliures i més feliços que cap dels altres homes, els quals, no tenint aquesta filosofia, per molt afavorits que puguin ser per la naturalesa o per la fortuna, no disposen mai així de tot allò que volen.

[B. *Elecció de vida*]

En fi, com a conclusió d'aquesta moral, se'm va acudir de fer una revisió de les diverses ocupacions que tenen els homes en aquesta vida per tal de procurar elegir la millor; i, sense que vulgui dir res de les altres, vaig pensar que no podia fer res de millor que continuar en aquella mateixa en què em trobava, és a dir, dedicar tota la meua vida a cultivar la raó i avançar tant com pogués en el coneixement de la veritat, seguint el mètode que m'havia prescrit. Havia experimentat fruïcions tan grans d'ençà que havia començat a servir-me d'aquest mètode, que no pensava que se'n pogués tenir de més dolces ni de més innocents en aquesta vida; i, com que amb la seva pràctica descobria cada dia veritats que em semblaven bastant importants i generalment ignorades dels

altres homes, la satisfacció que això em produïa omplia tant el meu esperit que totes les altres coses no m'afectaven gent. A més, les tres màximes anteriors no es basaven sinó en el propòsit que tenia de continuar instruint-me; perquè, havent-nos donat Déu a cadascú llum per a discernir el ver del fals, jo no hauria pas cregut haver d'accontentar-me en cap moment amb les opinions d'altri, si no m'hagués proposat de fer servir el meu propi judici per examinar-les quan fos l'hora; i no hauria pas pogut, seguint-les, alliberar-me d'escrúpols, si no hagués esperat no perdre per això cap ocasió de trobar-ne de millors en el cas que n'hi hagués. I, en fi, no hauria pas pogut limitar els meus desigs ni estar satisfet, si no hagués seguit un camí a través del qual, tot pensant estar segur d'adquirir tots els coneixements de què fos capaç, pensés estar segur igualment, pel mateix mitjà, d'adquirir tots els veritables béns que mai estiguessin en la meua possibilitat; tant més que, no inclinant-se la nostra voluntat a seguir ni a defugir res sinó en la mesura que l'enteniment li ho presenta com a bo o dolent, n'hi ha prou de jutjar bé per a obrar bé, i de jutjar al millor possible per a obrar també al millor possible, és a dir, per a adquirir totes les virtuts i, juntament, tots els altres béns que es puguin adquirir; i quan s'està segur que és així, no es pot deixar d'estar satisfet.

Després d'haver-me assegurat d'aquestes màximes i d'haver-les posades a part amb les veritats de la fe, que han tingut sempre el primer rang entre les meves conviccions, vaig jutjar que, de totes les altres opinions, podia lliurement començar a desfer-me'n. I, atès que esperava poder aconseguir-ho millor freqüentant els homes que no pas quedant-me més temps tancat a l'estufa on havia tingut tots aquests pensaments, encara no havia acabat de passar el hivern que em vaig tornar a posar a viatjar. I, durant tots els nou anys següents, no vaig fer altra cosa que anar rodant pel món, procurant ser més aviat espectador que no pas actor en totes les comèdies que s'hi representen; i, reflexionant particularment en cada matèria sobre allò que la podia fer sospitosa i que podia donar-nos ocasió de confondre'ns, anava desarelant del meu esperit tots els errors que abans s'hi havia pogut infiltrar. No és que jo imités per això els escèptics, que només dubten per dubtar i que afecten d'estar sempre indecisos; perquè, al contrari, tot el meu propòsit no tendia sinó a buscar una base segura i a rebutjar la terra movedissa i la sorra per trobar la roca o l'argila. Cosa que –em sembla– aconseguia bastant bé, atès que, procurant descobrir la falsedat o la incertesa de les proposicions que examinava, no amb febles conjectures sinó amb raonaments clars i segurs, no en trobava cap de tan dubtosa que no en tragués sempre alguna conclusió bastant certa, encara que només fos que no contenia res de cert. I així com, en demolir una casa vella, en conservem ordinàriament els enderrocs per aprofitar-los en la construcció de la nova, així també, en destruir totes aquelles opinions meves que considerava que tenien poca base, feia diverses observacions i aplegava molts experiments, que després m'han servit per a establir-ne de més segurs. I, endemés, continuava exercitant-me en el mètode que m'havia prescrit; perquè, a més de tenir cura de conduir generalment tots els meus pensaments segons les seves regles, em reservava de tant en tant algunes hores que dedicava particularment a practicar-lo en dificultats de matemàtica, o també en altres que podia fer gairebé semblants a les de les matemàtiques, separant-les de tots els principis de les altres ciències que no trobava prou fermes, tal com veureu que he fet en algunes que són explicades en aquest volum. I així, vivint aparentment com aquells qui, no tenint altra ocupació que la de passar una vida dolça i innocent, s'apliquen a separar els plaers dels vicis, o bé per fruit del seu lleure sense avorrir-se aprofiten tots els divertiments honestos, jo no deixava de perseverar en el meu propòsit i de progressar en el coneixement de la veritat, potser més que si no hagués fet altra cosa que llegir llibres o freqüentar gent de lletres.

Amb tot, van passar aquests nou anys sense que hagués pres cap partit tocant a les dificultats que solen ser discutides entre els doctes, ni hagués començat a investigar els fonaments d'alguna filosofia més certa que la vulgar. I l'exemple d'alguns excel·lents esperits que, havent-s'ho proposat, em semblava que no ho havien aconseguit m'hi feia imaginar tanta dificultat que potser no hauria gosat encara posar-m'hi tan aviat si no hagués vist que alguns ja feien córrer la brama que ho havia dut a terme. No sabia pas dir en què basaven aquesta opinió; i, si jo hi he contribuït poc o molt amb els meus discursos, deu ser per haver confessat la meva ignorància més ingènuament que no solen fer els qui han estudiat una mica, i també potser per haver fet veure les raons que tenia de dubtar de moltes coses que els altres consideren certes, més aviat que no pas per haver presumit de cap doctrina. Però, com que tenia prou caràcter per no voler que em prenguessin pel que no era, vaig pensar que havia de procurar per tots els mitjans fer-me digne de la reputació que em donaven; i fa justament vuit anys que aquest desig em va fer decidir a allunyar-me de tots els llocs on pogués tenir coneixences i a retirar-me d'ací, en un país on la llarga durada de la guerra ha fet instituir unes ordenances tals que els exèrcits que s'hi mantenen no sembla que serveixin sinó per a fer que s'hi pugui gaudir dels fruits de la pau amb més seguretat, i on, entre la multitud d'un gran poble molt actiu i més atent als seus propis afers que curios dels d'altri, sense mancar de cap de les comoditats que hi ha en les ciutats més freqüentades, he pogut viure tan solitari i retirat com en els deserts més apartats.

QUARTA PART

[Proves de l'existència de Déu i de l'ànima humana o fonaments de la metafísica]

[A. *El dubte metòdic i la certesa del jo pensant*]

No sé si us he de parlar de les primeres meditacions que hi vaig fer; perquè són tan metafísiques i tan poc comunes que potser no seran del gust de tothom. I tanmateix, per tal que es pugui jutjar si els fonaments que he adoptat són prou fermes, em veig d'alguna manera obligat a parlar-ne. Ja feia temps que havia observat que, pel que fa als costums, cal a vegades seguir opinions que un sap que són ben poc segures talment com si fossin indubtables, com ja he dit abans, però, atès que aleshores desitjava dedicar-me només a la recerca de la veritat, vaig pensar que em calia fer precisament el contrari i rebutjar com a absolutament fals tot allò en què pogués imaginar el més petit dubte, per tal de veure si després d'això quedava en la meua convicció alguna cosa que fos completament indubtable. Així, com que els sentits a vegades ens enganyen, vaig voler suposar que no hi havia res que fos tal com ells ens ho fan imaginar. I, com que hi ha homes que es confonen tot raonant, fins i tot en les matèries més simples de la geometria, i hi cometen parallogismes, pensant que jo estava tan exposat a equivocar-me com qualsevol altre, vaig rebutjar com a falsos tots els raonaments que abans havia tingut per demostracions. I, en fi, considerant que tots els pensaments que tenim estant desperts ens poden venir també quan dormim, sense que llavors n'hi hagi cap que sigui veritat, vaig decidir fingir que totes les coses que fins aleshores havien entrat en el meu esperit no eren pas més veritables que les il·lusions dels meus somnis. Però immediatament em vaig adonar que, mentre volia així pensar que tot era fals, calia necessàriament que jo, que ho pensava, fos alguna cosa. I, advertint que aquesta veritat, “penso, ergo existeixo”, era tan ferma i tan segura que ni totes les més extravagants suposicions dels escèptics eren capaces de fer-la trontollar, vaig jutjar que la podia admetre sense escrúpols com el primer principi de la filosofia que cercava.

Després, examinant atentament el que jo era, i veient que podia fingir que no tenia cos i que no hi havia món ni lloc on em trobés, però que no podia pas fingir per això que jo no existís, sinó que, al contrari, del fet mateix que pensés a dubtar de la veritat de les altres coses, se'n derivava amb tota evidència i certesa que jo existia, mentre que, només que hagués cessat de pensar, encara que tota la resta del que havia imaginat fos veritat, no tenia cap raó de creure que jo existís; a partir d'aquí vaig conèixer que jo era una substància tal que tota la seva essència o naturalesa no era sinó pensar, i que per a existir no necessita cap lloc ni depèn de cap cosa material. De manera que aquest jo, és a dir, l'ànima, per la qual sóc allò que sóc, és enterament distinta del cos, i fins i tot és més fàcil de conèixer que aquest, i, encara que el cos no existís, l'ànima no deixaria pas de ser tot allò que és.

Després d'això, vaig considerar què es requereix en general perquè una proposició sigui vertadera i certa; perquè, com que n'acabava de trobar una que jo sabia que ho era, vaig pensar que havia de saber també en què consisteix aquesta certesa. I, havent remarcat que en la proposició “penso, ergo existeixo” no hi ha res que m'asseguri que dic la veritat fora del fet de veure molt clarament que per a pensar cal existir, vaig jutjar que podia prendre com a regla general que les coses que concebem molt clarament i molt distintament són totes vertaderes, encara que hi hagi alguna dificultat a reconèixer bé quines són aquelles que concebem distintament.

[B. *L'existència de Déu*]

A continuació, reflexionant sobre el fet que jo dubtava i que, per consegüent, el meu ésser no era del tot perfecte, ja que veia clarament que era una perfecció més gran conèixer que dubtar, se'm va acudir de cercar d'on havia après a pensar en alguna cosa més perfecta que jo; i vaig conèixer amb evidència que m'havia de venir d'alguna naturalesa que fos, en efecte, més perfecta. Pel que fa als pensaments que tenia de moltes altres coses fora de mi, com el cel, la terra, la llum, la calor i mil més, no em preocupava tant saber d'on venien, perquè, no veient-hi res en què em semblessin superiors a mi, podia creure que si eren vertaders, depenien de la meua naturalesa en tant que aquesta tenia alguna perfecció, i que, si no ho eren, em venien del no-res, és a dir, els tenia a causa de la meua imperfecció. Però no podia passar el mateix amb la idea d'un ésser més perfecte que el meu, perquè, que em vingués del no-res era cosa manifestament impossible; i, com que no hi ha pas menys contradicció a pensar que el més perfecte és una conseqüència i un resultat del menys perfecte que a pensar que de no res en procedeix res, una tal idea tampoc no em podia venir de mi mateix. De manera que només quedava com a possibilitat que hagués estat posada en mi per una naturalesa que fos veritablement més perfecta que no era jo, i fins i tot que posseís en ella mateixa totes les perfeccions de què jo pogués tenir cap idea, és a dir, per explicar-me en una paraula, que fos Déu.

A això, hi vaig afegir que, ja que coneixia algunes perfeccions que jo no tenia, jo no era l'únic ésser existent (usaré ací lliurement, si m'ho permeteu, terminologia de l'Escola), sinó que calia necessàriament que n'hi hagués algun altre de més perfecte, del qual jo depengués i del qual jo hagués rebut tot allò que tenia. Perquè, si hagués existit jo sol i amb independència de tot altre ésser, de manera que hagués tingut de mi mateix tot aquest poc en què participava de l'ésser perfecte, per la mateixa raó hauria pogut tenir de mi tot l'excedent que coneixia que em mancava, i ser així jo mateix infinit, etern, immutable, omniscient, omnipotent, i tenir, en fi, totes les perfeccions que podia remarcar que hi ha en Déu. Ja que, segons els raonaments que acabo de fer, per a conèixer la naturalesa de Déu –fins on la meua n'era capaç– no em calia sinó considerar, a propòsit de totes les coses de què trobava en mi alguna idea, si posseir-les era una perfecció o no; i estava segur que no hi havia en ell cap de les que significaven alguna imperfecció, però que sí que hi havia totes les altres. Així, veia que no hi podia haver el dubte, la inconstància, la tristesa i altres coses semblants, atès que jo mateix hauria estat ben content d'estar-ne exempt. A més d'això, tenia idees de diverses coses sensibles i corporals; ja que, encara que suposés que somiava i que tot el que veia o imaginava era fals, tanmateix no podia pas negar que unes tals idees es trobessin en el meu pensament. Però, com que ja havia conegut molt clarament en mi que la naturalesa intel·ligent és distinta de la corporal, considerant que tota composició revela dependència i que la dependència és manifestament un defecte, vaig pensar que en Déu no podia ser una perfecció ser compost d'aquestes dues naturaleses, i que, per consegüent, ell no ho era; però que, si hi havia en el món cossos o bé intel·ligències o altres naturaleses que no fossin totalment perfectes, el seu ésser havia de dependre del poder de Déu de tal manera que no poguessin subsistir sense ell ni un sol moment.

Vaig voler, després, cercar altres veritats; i, havent-me proposat l'objecte dels geòmetres, que jo concebia com un cos continu, o un espai indefinidament extens en longitud, latitud i altura o profunditat, divisible en parts que podien tenir diverses figures i magnituds i ser mogudes o transposades de totes les maneres –perquè tot això suposen els geòmetres en el seu objecte–, vaig recórrer algunes de les seves

demostracions més simples. I, havent advertit que aquesta gran certesa que tothom els atribueix no es basa sinó en el fet de concebre-les amb evidència, segons la regla formulada abans, vaig advertir també que no hi havia en elles absolutament res que m'assegurés l'existència del seu objecte. Ja que, per exemple, prou veia que, si suposem un triangle, cal que els seus tres angles siguin iguals a dos rectes; però no veia res per això que m'assegurés que hi ha al món cap triangle. Mentre que, tornant a examinar la idea que tenia d'un ésser perfecte, trobava que l'existència hi és compresa de la mateixa manera que en la idea d'un triangle hi és comprès que els seus tres angles són iguals a dos rectes, o en la d'una esfera que totes les seves parts són igualment distants del centre, i fins i tot de manera encara més evident; i que, per consegüent, és almenys tan cert que Déu, que és aquest ésser perfecte, és o existeix, com ho pugui ser cap demostració de geometria.

Però, allò que fa que molts pensin que hi ha dificultat a conèixer Déu, i fins i tot a conèixer que és llur ànima, és que no eleven mai el seu esperit per damunt de les coses sensibles i que estan tan acostumats a no considerar res si no és imaginant-ho –que és una manera de pensar particular per a les coses materials– que tot allò que no és imaginable els sembla que no és intel·ligible. Cosa que és bastant palesa pel fet que fins i tot els filòsofs admeten com a màxima a les escoles que no hi ha res en l'enteniment que no hagi estat primerament en els sentits, on tanmateix és segur que mai no han estat les idees de Déu i de l'ànima. I em sembla que aquells qui volen usar la imaginació per a comprendre-les fan igual com si, per sentir els sons o flairar les olors, volguessin servir-se dels ulls; i encara amb aquesta diferència: que el sentit de la vista no ens assegura pas menys que l'olfacte o l'oïda la veritat dels seus objectes respectius, mentre que ni la imaginació ni els sentits ens poden assegurar mai res si no hi intervé l'enteniment.

[C. Déu, garantia del criteri d'evidència]

En fi, si encara hi ha homes que no queden prou convençuts de l'existència de Déu i de l'ànima amb les raons que he aportat, vull que sàpiguen que totes les altres coses de què pensen potser estar més segurs, com ara de tenir cos o que hi ha uns astres i una Terra i coses semblants, són menys certes. Perquè, encara que tinguem d'aquestes coses una seguretat moral tal que, llevat que siguem extravagants, sembla que no en puguem dubtar, tanmateix també, llevat que siguem desenraonats, quan es tracta de certesa metafísica no podem negar que sigui un motiu suficient per a no estar-ne enterament segurs d'haver advertit que podem imaginar-nos igualment, estant adormits, que tenim un altre cos i que veiem uns altres astres i una altra Terra, sense que res d'això sigui veritat. Perquè, com sabem que els pensaments que ens vénen en somnis són més falsos que els altres, si sovint no són pas menys vius i nítids? I, per molts que els millors esperits s'hi estudiïn, no crec que puguin donar cap raó que sigui suficient per a llevar aquest dubte, si no pressuposen l'existència de Déu. Perquè, primerament, allò mateix que abans he pres com a regla, a saber, que les coses que concebem molt clarament i molt distintament són totes vertaderes, només és segur perquè Déu és o existeix, perquè és un ésser perfecte i perquè tot allò que hi ha en nosaltres prové d'ell. D'on se segueix que, essent les nostres idees o nocions coses reals i que provenen de Déu en tot allò en què són clares i distintes, no poden en això ser sinó vertaderes. De manera que, si en tenim bastant sovint que contenen falsedat, només pot tractar-se d'aquelles que inclouen alguna cosa de confús i obscur, perquè en això participen del no-res, és a dir, es troben en nosaltres així de confuses només perquè nosaltres no som totalment perfectes. I és evident que no és pas menys contradictori pensar que la falsedat o la imperfecció com a

tals procedeixen de Déu que pensar que la veritat o la perfecció procedeixen del no-res. Però, si no sabéssim que tot allò que hi ha en nosaltres de real i de vertader prové d'un ésser perfecte i infinit, per més clares i distintes que fossin les nostres idees, no tindríem cap raó que ens fes estar segurs que tenen la perfecció de ser vertaderes.

Ara bé, des del moment que el coneixement de Déu i de l'ànima ens permet així d'estar segurs d'aquesta regla, és ben fàcil conèixer que els somnis que imaginem estant adormits no ens han de fer dubtar de cap manera de la veritat dels pensaments que tenim estant desperts. Perquè, si s'esdevingués que, fins i tot dormint, tinguéssim alguna idea molt distinta, com per exemple que algun geòmetra inventés alguna demostració, el seu somni no la privaria pas de ser vertadera. I, pel que fa a l'error més ordinari dels nostres somnis, que consisteix a presentar-nos diversos objectes de la mateixa manera com ho fan els sentits exteriors, no hi fa res que ens doni motiu de desconfiar de la veritat de tals idees, ja que aquetes també ens poden enganyar bastant sovint sense que dormim, com quan els qui tenen icterícia ho veuen tot de color groc o quan els astres o altres cossos molt allunyats ens semblen molt més petits del que són. Perquè, al capdavall, tant si estem desperts com si dormim, no ens hem de deixar convèncer mai sinó per l'evidència de la raó. I cal remarcar que dic de la raó, i no de la imaginació ni dels sentits. Així, encara que vegem molt clarament el Sol, no hem de jutjar per això que no tingui sinó la grandària amb què el veiem; i molt bé podem imaginar distintament un cap de lleó empeltat al cos d'una cabra, sense que calgui concloure per això que hi hagi al món cap quimera; perquè la raó no ens diu pas que allò que veiem o imaginem així sigui veritat, però sí que ens diu que totes les nostres idees o nocions han de tenir algun fonament de veritat, ja que no és possible que Déu, que és totalment perfecte i veritable, les hagi posades en nosaltres sense aquest fonament. I, per tal com els nostres raonaments no són mai tan evidents ni tan complerts durant el somni com durant la vigília, encara que de vegades les nostres imaginacions siguin aleshores tan vives i nítides o més, la raó ens diu també que, com que els nostres pensaments no poden ser tots vertaders perquè nosaltres no som totalment perfectes, allò que aquests tenen de veritat ha de trobar-se infal·liblement més aviat en els que tenim estant desperts que no pas en els nostres somnis.